

אחד מן הדור

יהושע מנח

הוא ידע לצרף מספרים ולהסבירם לאחרים מתוך יסודיות ובטחון כזה אשר קנה את הלבבות לבטוח בו. הוא הפך לתל שהכל פונים אליו והוא נושא במחסורם. לא היתה אישיות מקובלת על הרבים יותר ממנו. היה קל לגשת אליו והניגש נתקבל בסבר פנים נאה.

אכן בארגון עבודות ציבוריות, לשעת חירום אמנם, אך במגמה ברורה של הכשרה וטיוב ושמירה על החומר האנושי שלא יבולע לו ולא ירד מרמתו המוסרית עקב העבודות הללו — בנה לא קדם לו איש. והכל בלי אמצעים מר־כנים מראש. חי בו יצר עשייה חיוני, פעילות הרחוקה מחששות והיסוסים. המוח תושב — והיד מושטת להוצאתה אל הפועל. הוא ידע לקרוע חלונות ומשנפתתה הדרך לפניו לא ידע מעצורים. כי מעשיותו היתה עטופה לא מעט דמיון. היתה כאן מזיגה של שני כוחות שאינם רגילים לדור בכפיפה אחת: החלום והמצויאות, הפרווה והשירה, ההליכה על פני הקרקע והי־המראה בשמי על. סגנונו הספרותי עוד הבליט את המזיגה שאינה מצויה. המשפט השירי, החי צוב ממקורות קדמונים, עלה בקנה אחד עם הדיבור על סיקול אבנים, עקירת יבליה והש־מדת עשבי־בר. וכך ראה אותו הציבור: מווד קצת, מיוחד במינו, אבל שלם וחזק ומעורר יראה שהיא כבוד ותיבה.

לעבודותיו הגדולות מצא לו שותף, תומך ועוזר, בארתור רופין. אף הוא איש־מעשה ומשור־רר כאחד. אבל אם אליעזר יפה הוא כולו סער ורתיחה, הנה בד"ר רופין היה הכל רוגע, כביכול, וזורם באפיקים שקטים. אם לראשון נדרשו כוחות גדולים כדי לבלום את אשדותיו הפנימיים שלא יפרצו חוצה ויגרפוהו הלאה מבסיסו ומ־נקודת־ראותו, הנה בד"ר רופין היו הקצב הפנימי והחיצוני מתואמים ולא סבלו מחוסר איזון. שני האנשים היו דומים בערכי היסוד, אף על פי שמקורותיהם הפנימיים היו שונים. היתה ביניהם קירבת לבבות, ואליעזר יפה קיבל ממנו את האמצעים הדרושים לפעולה. פגישת שני אנשי־מידות אלה ראויה לתשומת לב מיוחדת. השפעת הגומלין שביניהם היתה לברכה. נקודות־

פיו הבולטים שבדור היה. ארז המניד את צמרתו דרך חירות, כמקבל עליו מרצון את משב הרוח בין ענפיו, כמשתחוה לסביבתו וחיוך קל של הכנעה על שפתיו, אולם בעבור רוח רעה ופגעה בו, את ראשו לא יכוף, לא ייגרף — כי שבור יישבר...

עם פרוץ מלחמת העולם, בשנת תרע"ד, היה אליעזר יפה המוציא והמביא את עניני הס־תדרות הפועלים החקלאיים בגליל, נשא בדאגה לקטנות ולגדולות של ציבור הפועלים ממרחביה ועד מתולה, כדבר המובן מאליו. הוא „סגר" את הגליל ולא „נתן" לפועלים מחוצה לו לבוא ולבקש עבודה בו, מבלי שיקבלו הסכמתו תח־לה. על משמעת וסדר היה מקפיד. הנקודות הקיימות אָז היו דגניה וכנרת, מרחביה ותל־עדשים, שבתן היתה העבודה על דעת הפועלים ובאחריותם; פוריה ורמה, ביתניה ומגדל, כחות פרטיות לאומיות, שבתן עבדו פועלים בהנהלת אחרים; וכן הות הלימוד לצעירות, מיסודה של חנה מייזל, בכנרת.

המלחמה פרצה והביאה עמה תוסר־עבודה חמור: כמה מאות אנשים, הדבר לא היה פשוט. שום קרנות סיוע־הדדי לא עמדו לרשות הפועלים, וכן לא היו להם כל נכסים או אמצעים כספיים. אפילו קופת־חולים מאורגנת עוד לא היתה, ולא הסתדרות אחת אלא שלוש — ליתור־דה, השומרון והגליל — ולכל אחת ועד מרכזי משלה ואין קשר ארגוני ביניהן, גם ההסתדרות הציונית, בלי נשיא אלא בנשיאות של חמישה, התקיימה יותר בכוח מאשר בפועל: היא עשתה אז את צעדיה הראשונים בארץ על ידי בא־כוחה המבורך, ארתור רופין, אבל כוחה הממשי והכספי היה יותר בגדר מישאלה, אליעזר יפה — אליעזר, כפי שהיו אומרים בנעימה של חיבה והערצה — לא איבד עשתונותו. הוא ניגש לסידור עבודות ציבוריות, בקנת־מידה „ממ־לכתי", ואחז בדרכים שלא היו ידועות ומקובלות לפניו, הוא מיבש ביצות, בונה בתים לתימנים, משרש שיזפים ומסקל במטעים ובשדות בור, והכל מתוך ידיעת הענין, בחינה וחישוב מדויק.

בטון של זלזול: "מי אתה?" ואליעזר בלי להרים את קולו. עונה: "אליעזר ל. יפה, חבר הועד המרכזי של הסתדרות הפועלים החקלאיים בגר ליל". הוא צוחק, והמסובים צוחקים עמו. צחוק, תום ואמונה, תקווה ובטחון. הנה הוא מהדהד, הצחוק, חודר לבתים הנמוכים של אכרי כנרת והגור מרוכסי התרים ועומד, השחוק. והנה, הנה הוא נראה במטבח פועלי הביצה באחד מבתי החמר על חופה של הכנרת. הוא עומד נשען אל הקיר כשהחדר הקטן מלא אוכלים את ארוחת הערב, ניגשים אליו, משוחחים עמו, מקבלים תשובה והולכים. זה מתקרב וזה מתרחק. עוברת שעה ארוכה. פתאום טופחים על השולחן: "הס, אליעזר רוצה להגיד משהו". דומיה, "בפוריה ישנה עבודה לעשרה אנשים. שטח של עקירת שיזפים, בקבלנות. רצוי שיתחברו עשרה אנשים ויעלו כקבוצה".

למחרת בערב אותו המחזה, אותה העמידה ואותו הרחש מסביבו. ושוב, "אליעזר רוצה להגיד משהו". והוא: "אמש סיפרתי לכם על העברי דה בפוריה והצעתי להתחבר לקבוצה. הקמה הקבוצה הזאת?" אין תשובה. הוא קורא בשלושה שמות ומוסיף: "צרפו אליכם עוד שבעה". בערב השלישי חוזרת התמונה. אליעזר פונה לשלושת האנשים ושואלם: הצירפתם אליכם עוד שבעה, כאשר הצעתי לכם? לא? והוא קורא עשרה אנשים בשמותיהם. "אתם עולים לעבוד בפוריה. קחו את מטלטליכם ועלו עוד הערב כדי שתתחילו בעבודה מחר בבוקר". הכל ידעו, כעת אין לשנות עוד. אתמול אפשר היה לנהל מו"מ ולקבל ויתורים. היום אחרי השהות אשר נתן, שוב אין עוררים.

ג.

הנה נבקר במקום עבודה אשר קם ביזמת אליעזר ובהנהלתו לשם המצאת עבודה למחור סריה. "סולליה" כינהו עובדיו על שם עבודת הסלילה הראשונה בסתימת תעלה לשם מעבר. זוהי רמה אחת נמוכה מפוריה ועליה נטעה קהילת דסוי (דאסאו), עיר מולדתו של ר' משה בן מנחם, מאה דונם כרם זיתים ושקדים, מטע מקובל או בגליל. את הרמה תצה שקע שהיה מרכז את מי הגשמים ומזרימם בכוח, וכל השטח היה מכוסה אבנים וסלעים הטעונים עקירה וסיקול. עשרה אנשים עבדו שם, תשעה בסיקול, והנערה — בבישול. השיכון היה במקום. מטעם אליעזר בא נגר

מוצא רחוקות: מזרח ומערב, איש שדה ומשרד, את ועט. אך האדם שבשניהם קירב אותם, ואחרי כן הענין: קרקע הארץ והשמים העמוקים שמעליה.

כל העבודות שנעשו בהנהלתו נעשו על יסוד קרדיטים והבטחות. שטרות, בטחונות ומשכנ"תאות לא היו מקובלים עדיין. חנוני טבריה היו מקיפים, והפיתקה של אליעזר כוחה היה יפה מהמחאה של אפ"ק. כל חנוני ובעל מלאכה היה מקבל אותן כערכן המלא. הבטחתו של אליעזר הייתה הבטחה, אם היה עיכוב וקצרה ידו, היה בא ומודיע ומסביר. הוא לא נהג ולזול בעמיתה. בחנוני פשוט ובסנדלר עני היה נוהג בכובד ראש ודרך שויון. "כבודו וחשדהו", כתפיסה כוללת, לא היה מקובל עליו. ודאי, יש והיה נכוב ונכווה, אך אין בכך כלום, המיכווה מעלה ארוכה ושוב היד בריאה ושלומה.

ב.

כמה קוי התבוננות, מן הצד. אכרי מצפה תבים לפיק"א, זו מעקלת את תבואתם ומעבירתה בעגלות למחסנים סגורים העומדים לרשותה. אליעזר יפה אסר על העגר לונים להיות שליחים למעשה זה. אפשר ופיק"א צדקה, ואכרי מצפה אולי הגדישו את הסאה בדחיותיהם וסירובם לשלם; אולם לקחת מהי אכר את גרעין חיטתו בשעת מלחמה, ולהסגירו אולי לרעב, לזה אין להסכים. פועלים אינם מסייעים לדבר כזה.

הנה הוא יושב על גדיש בגורן כנרת הנשקפת על פני הים. הוא למעלה וסביבו פועלים ופועלות, צעירים וצעירות, כפי שהיו קוראים אז, והוא מספר להם על המשאומתן עם מנהל החזה שבמגדל. ברגל הלך וברגל חזר. שלוש שעות לשם ושלוש — בחזרה. הנימה חמה ומשפתתית והוא משתף את המסובים בפרטי הענין ונכנס לכל קו וקו שבמו"מ. הירח ממעל והתבואה הריחנית מלמטה, הרי החורן והגליל בולטים באור החיזור של הירח במלואו, אורה מיוחדת שרויה במסיבת אנשים זו הנתונה, כולה אוזן, לסיפורי אחד אהוב עליהם. הוא מספר איך הגיע למגדל, והמנהל כאילו ולזל בו בשעת פגישתם. לא שעה אליו כשבירכו לשלום, ומבלי לתת אות, פנה לדרך אל החזה על מנת ללכת למשרדו. אליעזר מחייך חיוך פנימי, הולך אחריו, צעד אחרי צעד, בריחוק מה. פתאום והמנהל (היה בו ניצוץ של שחקן) פונה אליו

הרים, לכל מלוא העין; ומשמאלם החרמון והררי צפת. ול"סולליה" זו יצאו מוניטין בזמננו. שם ראה צבי שץ ביכורי אהבתו, פה הגה וכתב את מסתו הקצרה על הקבוצה. שקוע בהרהוריו, היה מסייע אבן אחר אבן ומגלגלן למורה. לאט לאט, כאחד עם הלך-המתחשבה הרמת היר, בהרמוניה עם הסובב אותו, עם השלוח הנסוכה על הכל. לכאן בא ישראל בלקיגד בחכרת רחל ינאית. שמוע שמע על יושבי אוהל ובא להתחקות על ארצם, שמא עלולים אלה לשמש גרעין לשבט רועים לשם כיבוש החורן... הנה בא חסיד טולסטוי ונעלי גבעונים לרגליו. בחשאי הופיע, בלאט ישב על מחצלת, התבונן והקשיב, שמא ימצא לו חברים לדעה. שם פגש גולש אחד במורד ההר, אל הכנרת, את גורדון הזקן, כשהוא מחנהל לאטו ועולה לפוריה ל"כל נדרי", והטלית תחת בית-שחיו. הם התעכבו בשביל המתפתל ושוחחו ביניהם. הזקן והצעיר. ופתאום והזקן הושיט את ידו ולחץ את יד הצעיר בכוח ואמר: "אני מברך אותך בחתימה טובה". והוסיף: "ובכל זאת בעט דיר אויס אַ גוט יאָהר" ופנה לדרכו. הנה בא ד"ר רופין, בחברת אליעזר, לראות בעבודה ולבחון אותה. עם בוקר הופיעו ועמדו במעלה הרמה והשמש האירה אותם. שקט רב היה מסביב. אליעזר הסביר, בקולו המתון, מדד ברגל והישב בעפרון, רוח טובה היתה על הכול וביט-הה נתפשטה בלב.

ד.

שנות המלחמה תרע"ד — תרע"ח שימשו לציבור הפועלים הקטן כור-היתוך, שבו הגיע על ידי תסיסה מתמדת לידי זיקוק ולהנחת יסודות למחשבה עצמאית. הארץ היתה סגורה, שום משב רוח מן החוץ לא חדר אליה. כל הד לא הגיע מן העולם הרחב. התסיסה היתה פנימית, מקורית, נובעת ממחצבים אישיים, ללא השפעות מכריעות מן החוץ. למלה הנאמרת היה ערך כשהיא לעצמה, התייחסו אליה בכבוד והיא נמדדה אך לפי תכנה. היתה הקשבה למה שנאמר, לעצם התוכן. היה דרך-ארץ פנימי ואימתא דציבזרא היתה נחלת הרבים. הדברים הנאמרים אפשר היו מחוספסים במקצת, בגמ' גום נאמר, אבל היה בהם הרבה מתום הילדות ומן הטוהר הפרימיטיבי. בגליל היתה ערות מיוחדת, ומרכזה של ערות זו — כנרת. יוסף בוסל, א. ד. גורדון,

הזקים סוכת מחצלות, הפתוחה למזרח, אל הכנרת. המחצלות הפרושות על הרצפה שימשו גם למיטה, גם לשולחן וגם לכיסא. עליהן ישבו ושכבו ועליהן אכלו את הארוחות המכור שלות בזרדים וקוצים על גבי אבנים. לא אחת היו עיני החברה אדומות מעשן, ולא אחת דמעה עינה על שהרוח איחרה לבוא ולא סייעה לה כהרתחת התבשיל... עדשים ו"קאמארדין" (מין גילדה מדייסת מישימיש) היו המאכלים העיקריים. הקאמארדין שימש תחליף לסוכר, חמאה, ריבה ולפתן. נר לא היה ולא נפט למאור. התעוררו עם דמדומי בוקר ואחרי השקיעה שכבו.

אליעזר דאג לכל. לראשונה: תמור, ארבעה פחים ואסל ושק ללחם. ערב ערב היה יורד התורן, לן על הגורן בכנרת, משקים לקום, ממלא את ארבעת הפחים מים וממהר לעלות שלא לאחר את התחלת העבודה. אחת לשבוע היה אחד הולך לטבריה, קונה בפתקאותיו של אליעזר את כל צרכיו וחוזר בסירה לכנרת, ומשם בחמור למעלה. ערב ערב היה עולת תורן אחר לפוריה ומביא משם חלב שנתקבל לפי סידורו של אליעזר.

עבודת הסיקול קשה היתה. צריך היה לרכו את ציבורי האבנים בקצה השקע שבאמצע הרמה, לעקור סלעים ולסקל מה שתעלה החריש ומה שמפורז בכרם. פוריה השאילה כל מיני דקרים כדי להזיז את הסלעים ממקומם. אליעזר סידר קרונית על פסי ברזל, עם בלמים ומעצורים של עץ, ובה ריכזו את האבנים בשטח מצומצם, אולם את האבנים הגדולות והסלעים, שלהרימן היה קשה, היו מגלגלים על גבי מוריגים ואת אלה סחב זוג בהמות. את המוריגים המשומשים קיבלו, לפי פיתקה מאליעזר, בדגניה.

צעירים היו הבחורים ושופעי חיים ומרץ. בין הערביים היו גולשים במורד ההר לכנרת לרחוץ בה, ובערב היו רוקדים "הורה" בפוריה עד יציאת הנשמה. שש שעות רצופות, עבדו ללא חשבונות רבים ודאגה לא ידעו. לחם קיבלו בכנרת, צרכי מכולת — בטבריה, יחפים התי-הלכו, ואם ננעץ קוץ בכף הרגל, שיפשפהו על גבי העפר, הלך ושוב, עד שנחלץ. ואם נפגעו בעקיצת עקרב, שמצוי בין האבנים בירחי הקיץ, התפתלו במכאוביהם ובעבודה לא מאסו.

והם בתוך נוף פלאים. בלב הרי כנרת עמדה סוכת מחצלות. מימינם הבקעה, על הירדן המת-פתל בה והמבריק באור השמש ובלבנוניות הירח; למולם הכנרת, כראי מלוטש, עטורה

הימים ימי מלחמה, וכנרת היתה בלאו הכי ככוורת, ועיני השלטונות התורכיים היו עליה לרעה. אליעזר, שהתנגד לאיסור, מצא לו דרך פרלמנטרית להביא את הצעתו שלוש פעמים להצבעה. שלוש פעמים הצביעו, שלוש פעמים נפלה הצעתו. האורחים שבאו ברגל ממרחקים התמרמרו מאד. היתכן שלוועידת פועלים לא הינתן זכות הכניסה לפועלים? לפועלי כנרת היו ששה צירים בוועידה. אותו ערב התאספו כולם והחליטו להוציא את הצירים מהוועידה ולבטל את בחירתם. ובאותו המעמד נבחרה משלחת אשר תופיע מאר לפני הוועידה ותמסור את החלטת פועלי כנרת.

עם הופעת המשלחת קם א. ד. גורדון וביקש את רשות הדיבור. היא ניתנה לו מאחר שלא השתתף בישיבת הפתיחה אמש. הוא הדין ביוסף בוסל. הם דיברו בעד כניסת אורחים. לא נתנו להם להאריך. אך רוח אחרת נשבה. הוועידה נפתחה לפני אורחים, בלא שתינתן להם רשות הדיבור. מילא קיבלו את הדין.

הישיבה הראשונה הוקדשה לביקורת הדין יחשבונו. הדברים נאמרו ברוח חברית, בהערכה ובכבוד. אולם בביקורתו של י.ט. נשבה רוח אחרת, ותוך כדי דיבור אמר: אליעזר התייחס לפועלים כמו אל „פועלי הביצה“. והיה בהגדרה הזאת משום ביקורת חמורה מאוד. לאמור, כבחנות-ידדגה, או מקבלי צדקה. נהג בהם. משהו זע באויר. האוירה הטובה נעכרה. אליעזר נפגע מאוד. הוא ביקש מאת הוועידה שהיא תרשה, על אף ההחלטה, לפועלי הביצה האורחים לומר את דבריהם: הכנים דברי י. ט. אם לא? והרשות ניתנה. איש לא אישר את דברי האשמה. אדרבה, הרימו על גס את סובלנותו, את אורח רוחו, ואת אבהותו. וכשהגיע להשיב בסוף הווי כוח היה אליעזר יפה נסער כולו. דבריו היו דוהרים-דולקים, ובכל זאת מתנהלים כאילו בצעד די צב... הוא היה עצור ומתון, שקול ומדוד, אבל מכל מלה עלה הד המיה עצומה ועלבון גדול. הוא הפליא בשלטונו על עצמו, שלא לעבור את הגבול כמלוא נימה וכמעט לא להרים את הקול. הוא סיפר על פועל אחד שהיה מוחזק לטפיל, אינו עובד ועובר ממקום למקום, חי ומתפרנס כאורח-פורה. הוא סיפר איך מילא את בקשותיו, נתן לו פתקה לנעלים, לאחרי-כך לחליפת בגדים, ואחרי-כך לגלימה ערבית („ע- ביה“) ועוד מיני דברים. הוא הסביר, בשל מה עשה כך, ולשם מה ביזבו את כספי הכלל. והיה

אליעזר יפה. כ. כצנלסון ואחרים, החיים עמנו כיום, השפיעו מהודם על סביבתם. בגליל לא התביישו עדיין להקדיש שיחות לבירור, אם מותר בשעת העבודה להרהר בענינים שהם מחוץ לעבודה הנתונה; התוכחו בהתלהבות, אם מותר לו לפועל לקבל שכר כפול שבעה בקיבולת. כפי שיצא לפעמים בעבודה עקירת שיזפים, שהיתה מן העבודות הציבוריות שסודרו על ידי אליעזר יפה להעסקת מחוסרי העבודה. עבודה זו נמסרה בקבלנות לפי הערכה משוערת: משר- שים שיזף אחד או שנים, קובעים את שטח העקירה ששיזף אחד תופס והזמן שארכה העקירה ולפי השטח והזמן מעריכים את השכר. והנה אירע שפועלים השתכרו שבעה פרנקים ליום במקום שנים, אשר נחשב כשכר הוגן. היש לשלם שכר שבעה פרנקים אם לא? היו שאמרו: „הוד מעלתו הפועל“ — כמה שמוציא מעבודה מגיע לו, ואפילו יש כאן הערכת שטות. ואחרים אמרו: העיקר הצדק והיושר, שגם הפור על אינו משהו מהם, ובפרט שהמדובר בעבודה ציבורית הבאה לפתור שאלת עבודה למחוסריה. הרוחות סערו מסביב לנושא ממשי זה, ששלח חותיו הקיפו בעיית האדם היהודי במולדת המת- חדשת. „באופן הפשי“ ניתנה לאנשים השכלה רחבה בבעיות החברה, ניטעו השתילים אשר כיסו אחרי-כך שדות של מחשבה ועשייה בישר- אל. משתלות אלו היו ועידות פועלי הגליל.

ה.

הוועידות הללו היו כבית אולפנא, שבו נת- כנסו לתורה לשמה. הן היו מצוינות בתכנן העשיר, בהקשבה דרוכה, בשקל-הוטריה מקצה. אליהן נהרו ברגל ממטולה שבגליל העליון ועד מרחביה בעמק יזרעאל. אחה נזכר בוועדות אלו ברטט מיוחד, חום, חיבה ודרך-ארץ. הקשיבו ונתנו לדבר — לציר כלאורה. אליעזר, שלמד מנהגים פרלמנטריים בארצות-הברית, היה יושב ראש מומחה. היה „משתלט“ על הנאספים בחידודי נאה, בלשון נופלת על לשון, או בסתם אימרה שנונה. לאט לאט היה הענבל הולם בדפני הפעמון, אגב תנועת יד אלגנטית, ומעביר על הקהל רוח טובה ותויר סלחני ומסכים. אליעזר היה דוחה הצעות ומשנה כיוונו. „זה מתנגד לרגלמנט“, היה פוסק פוסקו, וחסל. עם כל טוב-הטעם והוותרנות, כביכול, היה מנהל את האסיפות בהחלטיות ולפעמים גם בתקיפות. בוועידה אחת נאסרה ההשתפות על אורחים.

הארץ כיוונה לבנין האדם היהודי. אח וריע היה בזה לא. ד. גורדון. הוא רצה לראותו, את האדם היהודי, בדמות אישי התנ"ך הדגולים, נהג לפיהם ומדבר בסגנונם.

„השחיה נגד הזרם“ היתה מתכונות נפשו העיקריות. הוא התקומם נגד כל הליכה ב„תלם המקובל“. והיה מוכן „לבחור במוות מאשר להיות בין אלה שירכינו את ראשם“. הוא היה בעל תשוקות חזקות מאוד שידע לבלמן בכוח לא מצוי. הליכתו ל„גתיב“, ירחון משלו שהוציא, היה בה משום הטלת אשמה. לא ניתן לו ביטוי חפשי, כרצונו, כלשונו וכתפישתו. מעשיו, מעמדו, וערכו לא עמדו לו ולא זכרו לו חסדים. היה בהליכתו זו משום התמודדות והכרות מל-חמה. כוחותיו לא עמדו לו ונשבר.

הוא אשר היה אֶמון עלי אֶמון והערכה ואף פינוק, נפגע מאוד מביקורת. הוא בלע אמנם את הביקורת וידע לשמור על שווי משקלו ולא לצאת מתחומו, אבל בפנימיותו רתח וסער. בישיבת מרכז „תנובה“ נשתטח פעם על הרצפה ונשק רגלי חבר אשר היה חריף בביקורתו. זו היתה התפרצות שקשה לתארה. משהו פקע בו. אין לשאול אם היה תוכו ככרו. לא היה מלבר; עיקרו — מלגו. וכל עוד היה כוחו עמו ידע להסתירו, וכשאולו כוחותיו לא זו כמלוא נימה, לא יכול להשלים, נופץ... שמע את „פעמי הכי ליון“ ולא ויתר. כשראיתו בפעם האחרונה, בביתו בנהלל, היה כבר „לאחר מעשה“. הוא לא נכנע, הוא לא השלים, הוא שם נקודה ולא המשיך. החיים לא נתנו בפנים מלאים ועטורי זקן היה מראהו כאחד קדמון אשר פרש מהבלי העולם הנה וציפה, אילם, אל עולם שכולו טוב. עליו ועל שכמותו אמר הכתוב: „וימת כל הדור ההוא“.

בניתוח הנה משום זיכוכ האויר, וגם משום טיהור אותו האדם שהיה מוחזק לנחות דרגה. היתה כאן גישה מיוחדת אל נפש האדם, ורצון לחוננה, ולהחיש לה מזור. אליעזר נתגלה בכל שיעור קומתו. סיפור זה בלבד הספיק להזים את הביקורת השלילית על יחסיו לאנשים שעבדו בהנהלתו. אבן נגולה מעל הלב, וכשסיים ושם ידו על לבו ואמר: „אני כולי צודק“, קיבלה הועידה את ההודעה כאמת שאין עליה כל ערעור, ולא הרגישה בה כל הירות.

ג.

דמות אליעזר יפה מחכה לסופר מחונן אשר יכתוב בספר את מאורעות חייו העשירים ויעלה אישיות מורכבת זו, בכל גדולתה האישית וזיוה היהודי. כמעטים בארץ, ידע ברור את דרכו לפניו. הליכתו לארצות-הברית לשם לימוד חק-לאות לפני למעלה מארבעים שנה, מראה לאן היו פניו מועדות, הוא לא סבל מהתחבטות פנימית ולא איבד את הנקודה מרוב חיפוש. מיום עלותו לא הניח את כף הסיידים (עד שנפלה) מירו וירה אבני פינה בהרבה שטחים. קשה שלא לתמוה על כוח העבודה העצום שנתגלה בו. ב„הפועל הצעיר“ וב„הסתדרות החקלאית“, ב„יסוד מושבי עובדים“ וב„תנובה“, ב„השדה“ וב„גתיב“, ב„גידול ירקות“ וב„תורת הבהמות“, כמורה וכסופר. כמוכיה בשער וכמחנך ומדבר בלשון הנביאים. כחונה חזיונות ואף כשונה בדמיונות, להלכה ולמעשה. בסך-הכל הרי לפניכם אישיות בלתי רגילה, אשר הראתה כוח לא רגיל בהרבה מענפי החיים. הוא הזים, כביכול, את תורת הנטיות שבפסיכוטכניקה. שלדעת מומחים הן קבועות באדם מטבע ברייתו. מעשיו העידו על שיש בחירה חפשית וכי לא הכל קצוב מראש. ואולי יותר משכיו נפשו לבנין